

HUMANISME EN GEMEENSCHAP

DOOR Dr. J. P. v. PRAAG

„Hoe zal het Humanistisch Verbond, dat sterk individualistische personen verenigd heeft, het klaarspelen met de Gemeenschap? Hoe zal de ontwikkeling van het Verbond zijn ten aanzien van de praktische problemen? Zal daar niet op enigerlei wijze het kerkprobleem toch weer voor de dag komen? En wat zal de sociologische structuur worden?” Ziedaar de vragen, die de redactie mij voorlegt.

Mij intrigeert vooral de vraag: „Zal daar niet op enigerlei wijze het kerkprobleem toch weer voor de dag komen?” Wat betekent dat „toch weer”? Veronderstelt dat bij de humanist een radicale afwijzing van de „kerk” (waaraan hij dan ziens ondanks. „toch weer” zijn tol zou moeten betalen)? „Kerk” heeft in dit verband twee betekenissen. Als we er mee bedoelen de „Gemeenschap in Christus”, de onzichtbare kerk, dan heeft dat de humanist uiteraard weinig te zeggen, dan is er ook geen sprake van een „toch weer”. Bedoelt men echter de zichtbare kerk een ideële levensgemeenschap, dan hoeft de humanist daar geenszins afwijzend tegenover te staan,

Bij de oprichters van het Verbond heeft zelfs de gedachte van een „kerk voor de buitenkerkelijken” zeer sterk voorgezeten. Maar om alle misverstand te voorkomen doet men natuurlijk goed de term „kerk” te vermijden. Ten eerste, omdat het godsdienstige karakter hier uiteraard niet aanwezig is en ten tweede, omdat men elke gedachte aan dogmatiek opzij zal moeten zetten. Maar een levensgemeenschap, zeker! Een gemeenschap van mensen, die zich in een beginsel verenigd weten niet alleen om gezamenlijk te arbeiden aan de verdediging, verdieping en verbreiding daar-

van, maar ook om hun Verbond te maken tot een centrum van sociaal-paedagogisch, cultureel en geestelijk leven.

Dus toch een beginsel: de eerbied voor de mens als bijzonder deel van het kosmisch geheel, als drager van een niet aan persoonlijke willekeur onderworpen normgevoel, en als schepper van en deelhebber aan geestelijke waanden. Is dat dan geen dogma? Men kan lang twisten over een woord, maar de humanist heeft reden om zijn uitgangspunt geen dogma te noemen, omdat het te allen tijde volledig onderworpen is aan de toets der rede en uitdrukkelijk afstand neemt van alle buitenmenselijke absoluutheid.

Maar dat betekent nog geen normloos scepticisme! De humanist ziet zijn beginsel als een menselijk beginsel, maar daarom nog niet als afhankelijk van persoonlijke luimen en lusten, noch van willekeurige inzichten. Bovendien is het een beginsel, dat naar zijn inhoud gericht is op de ander! Daarom kan er bij alle „individualisme” toch heel uitdrukkelijk de erkenning zijn van het gemeenschappelijke uitgangspunt en het levende besef, dat van hieruit een even bezielde als bezonnen poging moet worden gewaagd om het humanisme te maken tot de bron van het praktische en geestelijke leven der buitenkerkelijken.

Het is geen toeval, dat de humanisten hun organisatie „Verbond” genoemd hebben en niet „vereniging”, dat de hoogste instantie daarin niet „algemene vergadering” heet, maar „Congres”, en dat de plaatselijke groepen aangeduid worden als „Gemeenschappen” en niet als „Afdelingen”. En aan deze uiterlijkheden beantwoorden een groot aantal praktische activiteiten.

Het Verbond belegt bezinningsbijeenkomsten en organiseert cursussen, het bevordert regelmatige radiouitzendingen en het doet allerlei publicaties verschijnen; maar het kent ook praktisch gemeenschapsleven bij volksdans en muziek, voordracht, excursies, weekends en kampen, waarvan niet de ontspanning als zodanig, maar de heenwijzing naar wezenlijke waarden de kern vormt,

Daarnaast staan dan die bemoeiingen, die onder het begrip geestelijke verzorging zijn samen te vatten. Ik denk aan cel- en ziekenhuisbezoek, Voogdijwerk en reclassering, kinderuitzending en plaatsing van kinderen, geestelijke zorg in kampen en garnizoensplaatsen, huisbezoek en opleiding van geestelijke raadslieden.

Tot dit doel onderhoudt het Verbond een houw contact met of heeft het aanzijn gegeven aan verschillende instellingen, zoals de Vereniging voor Maatschappelijk Werk op Humanistische Grondslag, de Humanistische Stichting (voor studie, opvoeding en verpleging), het Fonds Volksoepvoeding, de Studenten Vereniging op Humanistische Grondslag, de Moderne Jeugdraad (niet-confessionele Vorming buiten schoolverband), de Dienst voor de Niet-gegrepen Jeugd (met clubhuizen in Amsterdam en Den Haag), het A. H. Gerhard-Instituut (voor kadervorming bij het jeugdwerk), de Jongerengroepen van het Humanistisch Verbond, het Buitenkerkelijk Bureau voor Pleegkinderen, enz.

Zullen al deze embryonale organen uitgroeien tot een organisme voor het geestelijk-sociale leven van het buitenkerkelijk volksdeel? Dat zal van allerlei factoren afhangen. Aan de theoretische grondslagen van de „pas-

torale” zorg is en wordt belangrijk werk verricht. Tallozen wijden zich reeds in praktisch enthousiasme aan de verwerkelijking van de humanistische doeleinden, tienduizenden guldens worden daarvoor jaarlijks bijeengebracht.

Maar zal het lukken om de „individualistische” intellectuelen en ook de brede massa der onkerkelijken te winnen? De humanist heeft door overtuiging en geaardheid een sterke vrees voor massale kuddevorming. Dat kán leiden tot een afwerend individualisme. Maar er is geen enkele reden om dat specifiek humanistisch te noemen, zoals de redactie blijkbaar veronderstelt. Humanistisch is veeleer het verantwoordelijkheidsbesef, dat de massamens de weg naar de persoonlijkheid tracht te doen vinden.

Duizenden hebben zich daartoe aaneengesloten. Natuurlijk in zekere zin nog „maar” een elite. Niemand kan zich daar minder over verwonderen, dan juist zij, die zich bewogen door de geestelijke nood van onze tijd, verenigd hebben om de moeizame weg te banen die leidt van nihilisme naar humanisme. Of ze daarin zullen slagen, of dus de sociologische structuur van een humanistische aaneensluiting het karakter zal krijgen van een levensbeschouwelijk centrum voor alle lagen der bevolking, dat is een vraag die slechts door koffiedikkijkers beantwoord kan worden.

Alle redeneringen, die zouden moeten leiden tot de conclusie, dat het humanisme als levensbeschouwing daartoe niet in staat zal zijn, komen de humanist weinig overtuigend voor. Iedere ernstige levensbeschouwing leent zich tot de diepzinnigste uiteenzetting op het hoogste intellectuele niveau, maar iedere waarlijk bezielde overtuiging vindt ook de vormen om in symbolische directheid, te spreken tot de eenvoudigen van geest. Voor het overige is het niet nodig te hopen om te beginnen, noch te klagen om vol te houden. Voor de moderne humanist, die alle oppervlakkige optimisme heeft afgelegd, is dit een vertrouwde gedachte geworden.

Van hen, die verantwoordelijkheid dragen in het religieuze, culturele, politieke en officiële leven in Nederland, vraagt hij slechts zich te bezinnen op de betekenis van het humanistisch streven, juist in dit tijdsgewricht. Het zou voor ons volksleven een ramp zijn, indien de erkenning van dit streven bevochten zou moeten worden in een strijd, die de tegenstellingen slechts zou accentueren en de verhoudingen vertroebelen. De moderne humanist zou die strijd niet schuwen, maar wel betreuren.